

Vor presse

Taler

Alfred Eriksen

Sted

Sagene arbeidersamfund,
Kristiania

- 1 Jeg vil be dere i tanken at flytte et halvandet hundre aar tilbake i tiden, søke at
sätte dere ind i en smaaborgers liv i Kristiania ved den tid. Liten var byen den
gang, utgjorde ikke stort mere end de faa kvartaler som ligger mellem sjøen og
fæstningen paa den ene siden, Voldgaterne og Østre gade - den nuværende Karl
5 Johans gate - paa den anden side. I disse gader gled livet stille og ensformig for
menneskene i de smaa huse med de skjæve taker. Alt det som foregik utenfor,
hele den store verden utenom dem, var ikke til for dem. Efterretningerne om de
begivenheter som foregikk i de andre lande, tok maaneder, før de naadde frem,
og sparsom og fattigslig var gjerne den underretning menneskene fik. De fik
10 høre om, naar en krig var brut ut, om det som forefalt ved kongernes hoffer og
slikt. Synderlig mere var det ikke som naadde frem. Ved oplæsning i kirken og
opslag paa raadhuset fik borgerne kundskab om de paabud og forordninger,
som kongen i Kjøbenhvn hadde utstedt; men likesom de selv var stengt ute fra
al adgang til at delta i samfundslivet, saa blev det heller aldrig git dem noget
15 regnskap for de forskjellige statshandlinger eller spurt om folkets ønsker og
meninger.

- Det var enevældets tid. Med uindskrænket magtfuldkommenhet stelte og styrte
kongen i Kjøbenhavn, som han i sin landsfaderlige visdom fandt for godt. Vi
20 undrer os kanskje over, at menneskene kunde finde sig i at leve i en saa
fulstendig umyndighet. En av aarsakerne til, at en slik tilstand saa længe kunde
opretholdes, var den, at der den gang ingen blade fandtes. Det vilde ha været
umuligt at gjennomføre et virkeligt folkestyre, saa længe der ikke gaves en fri og
uavhengig presse.

25

Den moderne presse har kanskje mere end alt andet virket til at omskape verden.
Livet for menneskene er blet helt annerledes, verden er blet mange ganger større
for dem. Naar arbejderen nu efter endt dagsværk kommer hjem om kvælden og

30 tar frem sit blad, faar han efterretninger om alt som er hændt i løpet av de sidste
døgn, ikke bare rundt omkring i hans eget land, men i alle verdens lande. Alle
spørsmaal som er oppe i tiden, blir han holdt underrettet om. Alt som rører sig i
folkenes liv, samfundenes liv og de forskjellige lande føres frem for hans indre
øje. I sit blad har nutidsmennesket et aapent vindu ut til hele den store, brogede
35 verden utenfor. Den mængde av nyheter og efterretninger, som bladene daglig
bringer os, har en helt anden betydning end bare at tilfredsstille nysgjerrigheten.
Det utvider vor aandelige synskreds, det hjælper os til at gjøre sammenligninger
mellem forholdene i de forskjellige lande, gir os et videre, et mere fordomsfrit
blikk, og det skaper en sterk samfølelsene mellem folkene.

40

La mig i raske træk søke at skildre pressens historie. Det er i virkeligheten et
stykke kulturhistorie.

45

Da boktrykkerkunsten var opfundet, var dermed grundlaget git; men det tok
adskillig tid, før de første tegn til en presse viste sig. Ved slutningen av 30-
aarskrigen utkom der i Tyskland og enkelte andre lande fra tid til anden trykte
efterretninger, som gav oversigt over de vigtigste begivenheter. Men der var
aldrig tale om nogen drøftelse av samfundsspørsmaal eller statshandlinger, kun
tørre meddelelser om de ting, som fyrsterne tillot bragt til almenhetens
50 kundskap. Før trykkefriheten var blet fastslaat som en ukrænkelig
grundsætning, kunde der ikke fremstaa en presse som kunde bli, hvad pressen i
vor tid er, et uttryk for den offentlige mening.

55

For at fremstillingen ikke skal svulme altfor meget ut, gaar jeg straks over til at
fremdra enkelte spredte træk av den norske presses historie.

60

Det ældste norske blad lever endnu. Det er Norske intelligenssedler. Det
begyndte at utkomme i 1763. Det var altsaa i enevoldsstyrets tid, og vi skjønner
saaledes, at vi ikke kan vænte at finde andet end de tørre og sparsomme officielle
meddelelser, som myndighetene fandt skikket til at fremlægges for almenheten.

65

Av de blade, som kort efter saa dagens lys, nævner jeg Trondhjems adresseavis.
Gamle "Adressesemutter" er født i aaret 1767. Bladets navn var da: Kongelig
allene privilegeret Trondhjems Adressecontoires Efterretning. De vil altsaa se, at
denne gamle dame er av meget fornem oprindelse. Som det ofte plejer at være
tilfældet med sadanne fornemme damer, som tiden er løpet fra, er hun nu blet

sur og gråtten og klager bittert over sædernes forfald og tidens fordærvelse.

70 Kongelig allene privilegeret Trondhjems Adressecontoirs Efterretning. Naar de hører navnet, forstaar de, at der i et saadant blad aldrig kunde tænkes utspreddt oprørske tanker eller nogen opviglende lære, men at alt var "sund og sand oplysning", saaledes som de herskende fandt at folket uten skade kunde fordøje.

75

Saa nævner jeg Morgenbladet, som utkom i 1819, efter at pressefriheten var fastslaat ved grundloven i 1814. Nu er bladet altid en trofast forsvarer av det bestaaende; men fra først av var Morgenbladet et oppositionsblad. Det er gaat med dette blad, som med saa mangen mand, som i sin ungdom er frisindet, men
80 som blir gammelkjær og bakstræversk, naar alderdommen kommer. Fra først av var bladet ikke større end en almindelig skrivebok. Naar vi tænker paa, hvorledes det senere er vokset i størrelse, indtil det nu utkommer morgen og aften i 7-spaltet format, faar vi et godt billede av pressens utvikling.

85 Pressen utgjør den viktigste del av vor aandelige næring. Den er i vort aandsliv vort daglige brød. Det er mange, som i vor travle tid sjælden faar leilighet til at læse stort andet; men hvilken rikdom av opplysninger og kundskaper indsuger vi ikke gjennom bladene fra dag til dag! Over alt, selv til de mest avsidesliggende fjorde, de mest indestængte fjelddaler naar bladene frem og bringer budskap og
90 opplysning til alle de tusen hjem. Stilfærdig og umærkelig, gjennom den stadige paavirkning virker pressen bestemmende paa menneskenes tankemaate og hele deres livsopfatning. Pressen er blet frihetens beste vogter, og gjennom bladene vedlikeholdes en levende forbindelse mellem de styrende og folket. Det findes ikke nogen myndighet, som staar saa høit, at den kan unddra sig pressens dom.

95 Alle offentlige handlinger maa gjennom bladene legges frem for almenheten, og de som har ledelsen i samfundslivet, er ogsaa nødt til at gjøre regnskap for alle de grunde og omstændigheter, som har været avgjørende for deres handlemaate, og alt sammen blir undergit pressens granskning.

100 Med rette gjælder pressefriheten i ethvert frit land for at være en ukrænkelig rettighet. Visstnok kan den misbrukes; men det vilde allikevel være uklokt og forkasteligt, at prøve at legge baand paa pressens virksomhet. I længden vil pressen selv øve det fornødne tilsyn, og almenheten vil selv i det store og hele vite at skille mellem sandhet og løgn. Der findes i alle fald intet andet middel til
105 at hindre misbruk av pressens magt. Dersom den ikke staar i sandhetens tjeneste, dersom den vildleder i stedet for at veilede, saa er det, fordi folket ikke er oplyst

eller vaakent nok.

110 At pressen kan gjøre meget som er ondt, nytter det ikke at legge skjul paa. I andre lande findes det en del blade, som gaar under navn av "den gule presse". Det er blade som ingen overbevisning har, ingen samvittighet ejer, men villig lar sig kjøpe eller leje av dem, som byder den høyeste pris. Heri ligger saaledes en av forklaringsgrundene til, at militarismen endnu er i stand til at holde sig. De store
115 firmaer som bygger krigsskipe, Krupp og Armstrong og alle de andre, som støper kanoner, sørger paa den listigste maate for at fremkalde disse stemningsbølger av krigsfrygt og forsvarsgalskap, som regelmæssig gaar over de store lande, og som heller ikke de smaa er helt fri for. For at skaffe sig stadig nye bestillinger, har de sin egen presse til sin tjeneste, eller de lejer blade for det enkelte tilfælde. Disse
120 blade utstøter da høje veklager over forsvarets forfald, over regjeringens pligtforsømmelse, naar den ikke kræver store militære bevilgninger, medens naboen rustar av alle kræfter, og ved saaledes at ægge de nationale lidenskaper, forstaar disse blade mesterlig at gavne de store pengemænd, som suger sin rigdom av de millioner, som øses ut til rustninger. Ogsaa paa andre omraader
125 har vi set alvorlige vidnesbyrd om, hvirledes pressen kan la sig kjøpe av enkelte pengemænd til at utføre de skjændigste gjerninger. Jeg minder bare om pariserbladenes forhold til Panamaskandalen.

Der findes ogsaa blade, som med vilje spekulerer i mængdens daarligste tilbøjeligheter og som ene og alene søker at tilfredsstille trangen til stærke
130 pirringsmidler. Kjøbenhavn har adskillige av den slags blade. Hos os har vi en enkelt avlægger av denne presse, det grønne blad Posten; men den er et forholdsvis uskyldigt eksemplar av arten og gjør neppe rare forretninger. Der synes heldigvis ikke at være jordbund for den slags blade her i landet.

135 Hos os tør vi si, at pressen i det store og hele har forstaat at værne om sin renhet og uavhengighet. Enkelte forbigaaende foreteelser kunde der nok pekes paa i motsat retning. I 1905 var det saaledes en tid, da saa godtsom hele Kristiania-pressen og næsten alle større utenbys blade blindt hadde stillet sig under
140 Michelsens herredømme og av ham fik indgit hvad og med hvilke ord de skulde skrive. I nogle uker fandtes der da ikke stort av pressefrihet her i landet. Men dette var lykkeligvis kun en kortvarig tilstand. Da kongedømmet var drevet igjennem og det værste av kongegalskapen var over, kom selv de borgerlige blade lit efter lit til at huske paa sin egen værdighet.

145

Som sagt - i det store og hele staar den norske presse højt i renhet. Vi føler med tryghet, at den ikke er til fals for højstbydende. Men selv om vi har været forskaanet for blade, som med fuld bevidsthed sælger sig, saa staar de borgerlige
150 blade allikevel i en vis avhængighed under pengemagten og arbejder i virkeligheten i kapitalismens og overklassens tjeneste.

Det skulde jo være saa, at pressen var en ærlig og trofast talsmand for de ønsker og tanker, som rører sig i folket. Nu utgjør de arbeidende klasser det overvejende
155 flertal av folket. Vi skulde da vænte, at de fleste, de mest utbredte og de mægtigste blade skulde gi uttryk for de krav og længsler, de meninger og ønsker, som de arbeidende klasser bærer paa. Hvor der er pressefrihet, skal alle opfatninger ha ret til at gjøre sig gjældende. Det var da intet at si paa, at ogsaa overklassens meninger kommer til orde; men det burde være saa, at de blade,
160 som arbejdet for overklassen, var faa og lite utbredt i sammenligning med arbejdernes presse.

Saa burde det være. Men saa er det ikke. Netop det motsatte er tilfældet. De blade, som trofast og oprigtig kjæmper for de arbeidende klassers sak, er faa og
165 altfor lite utbredt og lever for det meste under næringssorgernes stadige tryk. Selv arbeiderpartiets hovedblad, Social-Demokraten, er først nylig kommet saa langt, at den kan sis at være kommet over de værste økonomiske vanskeligheter, og den er ikke endnu paa langt nær saa utbredt og læst som den med rette skulde. De største, de rikest utstyrede og de mægtigste blade staar alle i
170 overklassens tjeneste. Det samme bakvendte forhold møter vi, om vi kaster et blikk utover provinspressen. Arbeiderpartiet har nu utenfor Kristiania en halv snes blade, og de stræver næsten alle haardt for at holde sig oppe økonomisk. Men der findes næppe den smaaby, hvor der ikke findes minst et højreblad og et venstreblad. Det kan godt være, at det er uraad, naar en læser disse blade, at
175 opdage nogen forskjel paa højrebladet og venstrebladet; men minst et av hver sort er der i regelen i hver eneste smaaby.

Dette er jo meningsløst. Aarsaken maa søkes i den omstændighet, at ethvert moderne storblad er et foretakende som kræver en stor kapital. I smaabyerne
180 kræves ikke saa stort for at sætte et blad i gang; men selv et smaablade trenger dog et vist økonomisk grundlag. Dette er det, som har gjort, at den største del av bladene er kommet i et avhængighetsforhold til kapitalismen. I stedet for at være en talsmand for folkets vilje og folkets mening søker disse blade altid at fremme overklassens interesser. I et smaabyblad kan denne avhængighet stundom

komme frem paa den ynkeligste maate. Det kan hænde en kommer til redaktøren med noget som en vil ha sagt. Redaktøren læser igjennem, rister paa hodet og sier med beklagelse, at han desværre ikke kan ta det ind i bladet. Han er i grunden enig i det, som er skrevet. Det er intet galt i det; men han skjeler
190 ængstelig til smaabyens magthavere og vet, at disse kræmmere eller fabrikejere vilde bli forarget, om der kom noget slikt ind i hans blad. Dersom disse undddrar ham sin støtte, kan hans blad ikke leve. Derfor tør han ikke ta det ind. Dette er højrebladets redaktør. Om nu forfatteren av stykket gaar til venstreredaktøren, møter han de samme ord, kanske lit flere beklagelser og undskyldninger; men
195 svaret er det samme.

Den samme avhængighet lever ogsaa de større borgerlige blade under, selv om ængsteligheten ikke kommer for dagen paa en saa ynkelig maate.

200 En omstændighet, som ogsaa spiller ind, er den særegenhet ved den norske presse, at bladene hos os gjennemgaaende holder en meget lavere abonnementspris end de fleste større utenlandske blade. Følgen er den, at den største del av utgifterne maa dækkes ved avertissementer, og bladene kommer derfor uvilkaarlig til at søke at indrette sig efter de større næringsdrivendes, efter
205 forretningsstandens og fabrikherrernes ønsker.

Men det staar i arbejdernes egen magt at snu dette bakvendte forhold om. Det kunde ikke opretholdes, dersom arbejderne sluttet med at læse og holde de blade som motarbejder deres egen sak og i stedet sluttet sig trofast og mandstærk om
210 sin egen presse. I virkeligheten er det jo de mange, som bærer et blad, og fordi arbejderne er det overvældende flertal, kan de sørge for, at de største og mest utbredte blade blir de, som taler arbejdernes sak. I længden vil heller ikke hensynet til indtægten av avertissementer kunne hindre dette. Vistnok er det forretningsmændene, som skaffer den største del av bladenes avertissementer;
215 men dersom arbejderne hverken holdt eller læste de blade, som staar i overklassens tjeneste, vilde kapitalisterne ikke ha nogen nytte av at vende sig til disse blade.

Vi ser saaledes, at den inderste aarsak til hele dette bakvendte forhold, som nu
220 raader, til sist ligger hos arbejderne selv. Det er arbejderne selv, som nærer og støtter og opretholder disse blade, som altid stiller sig til tjeneste for overklassen, stadig og daglig haaner og utskjælder de arbejdende klasser og planmæssig motarbejder smaafolkets ønsker og krav.

Eller er det ikke arbejderne egen skam, naar et blad som Christiania Nyheds- og
 Avertissementsblad skal være det mest utbredte. I arbejderstrøkene findes det
 næppe et eneste hus, hvor ikke dette blad findes. Jeg kjender ikke det nøjagtige
 antal av tingere; men jeg vet, at det er adskillig over 50.000. Det er et
 230 foretakende, som gir godt utbytte for de overklassemænd som er aktie-eiere.
 Men overklassen selv læser det ikke. Det holder den sig for god til, og det gikk jo
 ikke en gang an at drage et slikt blad ind i et av overklassens huse. Allerede
 lugten vilde gjøre det umulig. Hvorfor er arbejderne saa nøjsomme, at de tar til
 takke med et blad som dette? Det er vel især arbejderne koner, som hanger saa
 235 fast ved bladet. Og det skal ogsaa indrømmes, at indholdet nøje er avpasset efter
 underklassens smak; men det er alt det daarligste og dummeste hos underklassen
 dette blad søker tilknytning til. Det utvider ikke den aandelige synskreds, gir
 ingen værdifulde og nyttige kundskaper, ingen alvorlig utredning av de vigtigste
 samfundsspørsmål, men bringer skildringer og skilderier fra fyrsternes liv,
 240 fortæller samvittighetsfuldt om prinsessers klædedragt og smaaprinsers fødsel,
 og ved siden derav tilfredsstiller bladet nysgjerrighetens ørkesløse trang til
 pirring ved en særdeles rikholdig samling av dumme smånyheter og
 ulykkestilfælder som er hændt eller ikke er hændt.

245 "Upolitisk" kalder bladet sig; men i virkeligheten er det højrepolitik og
 overklassepolitik, som det smugler ind paa sine læsere. Alt som meddeles om
 stortingets eller bystyrets forhandlinger, er skrevet slik, at de herskende partier
 blir forherliget; men alt, hvad arbejderpartiets mænd sier eller gjør, blir
 forvrænget eller fortiet. Dette blad virker i stor utstrækning fordummende paa
 250 underklassen.

Noget av det samme gjælder ogsaa Aftenposten, dette hoforgan, som saa
 lidenskapelig haaner de arbeidende klasser og motarbejder alt som findes av
 frisind og fremskridtstrang i vort folk. Og jeg peker ogsaa paa Ukens nyt, som
 255 for halvanden krone om aaret to gange om uken gir 8 sider med opkok fra
 Aftenposten. Det skal ogsaa være et "upolitisk" blad.

Den stilling, de borgerlige blade nu indtar, den skulde med rette arbejderpartiets
 presse ha. Og slik som arbejderpartiets blade nu staar, slik omtrent skulde
 260 overklassens blade ha det. Saa vidt utbredte, saa mægtige, som disse blade nu er,
 skulde arbejderne egen presse være. Det vilde være det naturlige, og det maa
 være maalet, som vi stiller os, og som hver enkelt av arbejderne utrættelig

kjæmper for.

265

La os overløte til overklassen selv at holde og støtte sine egne blade. Og la os fremfor alt aapne et korstog mot Morgenposten eller "Sværtå", saa at vi kan faa drevet dette blad ut av hvert eneste arbejderhjem. Hvor du træffer paa dette blad, skal du agitere imot det. Forklar saken for hver arbejder, som holder det, og tal ogsaa til hans hustru, indtil du faar overbevist dem begge om, at det er nedværdigende for en arbejder at holde et slikt blad.

270

Ta saa samtidig op arbejdet for utbredelsen av vor egen presse. Hver enkelt maa her træde til og virke hver i sin kreds. Sørg for, at Social-Demokraten blir hvad den skulde være, landets mest utbredte blad.

275

Mange anker over, at arbejderpartiets blade indeholder saa lite og ikke er saa rikt utstyret sller indeholder saa mange billeder som de andre blade.

280

Det er atter arbejdernes egen fejl. Sørg for, at Social-Demokraten faar mange ganger større utbredelse og større økonomisk magt, saa at den kan skaffe sig de dygtigste kræfter, det rikeste læsestof og det beste utstyr.

Altsaa, et korstog mot Morgenposten og gjerne mot Ukens nyt med det samme, og en kjæmpeagitation for utbredelsen av Social-Demokraten og de andre arbejderblade.

285

Kilde

Alfred Eriksen: Vor presse. Kristiania, 1907.

290

Emner

Innlegg, Norsk historie, Pressefrihet

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/vor-presse>

295

300